

Rímskokatolícky farský kostol sv. Mikuláša

Najvýznamnejšou historickou dominantou Prešova je nesporne kostol sv. Mikuláša, ktorý je zároveň najstaršou budovou a jedinou dochovanou gotickou sakrálnou stavbou v meste. Chrám je gotickým trojlodím, tzv. sieňovým kostolom, ktoré boli rozšírené predovšetkým v nemeckých oblastiach.

V minulosti ho považovali za jeden z najdokonalejších sieňových kostolov v bývalom Uhorsku a spomedzi stavieb rovnakého typu na Slovensku sa svojimi rozmermi (dĺžka 54,70 m, šírka 34,45 m a výška vnútorného priestoru 16 m) radí hneď za levočský chrám sv. Jakuba a bratislavský Dóm sv. Martina.

Jeho pôvod siaha ešte do predmestského obdobia a pravdepodobne už od 13. storočia stál na jeho mieste kostol nemeckej osady. Azda v tých časoch má svoj pôvod i patrocínium sv. Mikuláša, ktoré so sebou priniesli nemeckí kolonisti. Vlastný farský kostol si mesto postavilo koncom 40. rokov 14. storočia. Dokladá to listina kráľovnej Alžbety z r. 1347, dovoľujúca Prešovčanom kdekoľvek v Šarišskej stolici lámať kameň, určený na jeho výstavbu. Možno predpokladať, že táto prvá stavba bola vrcholne gotickým trojlodím s pôdorysom v podstate zhodným s dnešným kostolom. Zachovali sa z nej hlavice stĺpov a konzoly v severnej stene a triumfálnom oblúku, ktoré zároveň poukazujú na výšku pôvodného chrámu. Jeho staviteľov pripomína reliéf bradatej hlavy v severnej stene, pravdepodobne podobizeň kamenárskeho majstra. V priebehu 15. storočia boli potom vykonané viaceré stavebné úpravy a prístavby. Najradikálnejším zásahom bola však prestavba v rokoch 1502-1511, ktorú viedol prešovský kamenársky majster Ján Brengyszeyn. Veža kostola bola dokončená r. 1515. Dnešná podoba jej vrcholu je však z r. 1904.

Ďalších autorov prestavby pripomínajú kamenárske značky a reliéf bradatej hlavy na južnej strane víťazného oblúka južnej lode. V jej priebehu prebudovali celé trojlodie, o niekoľko metrov zvýšili všetky steny a po pristavaní niektorých ďalších častí (južná predsieň) dali celému chrámu dnešnú neskorogotickú podobu. Lode a presbytérium vtedy zaklenuli krásnymi sieťovými a hviezdovými klenbami, predsieň pod vežou u nás pomerne vzácnou kruhovou klenbou.

Ďalšie storočia priniesli iba niektoré menšie úpravy a prístavby, ako južný barokový portál z 18. storočia a severný empírový portikus z r. 1828. Oveľa väčšie zmeny prekonalo iba vnútorné zariadenie.

Kostol viackrát vyhorel, a to v r. 1685, 1711, 1780, 1788, 1886 a naposledy r. 1887. Po tomto požiari zastrešili vežu iba provizórnou strieškou a v r. 1903-1904 pseudogotickou strechou podľa projektu slávneho staviteľa F. Schuleka.

Pôvodne bol okolo kostola cintorín, ohradený kamenným múrom. Ten zrušili v prvej polovici 19. storočia a následne zbúrali aj múr. Na cintorín, resp. pochovávanie v chráme upozorňujú iba nečitateľné mramorové náhrobné kamene pri južnom portáli. V krypte kostola bolo pochovaných viacero významných osobností, medzi inými známy filozof a pedagóg, rektor evanjelického kolégia Eliáš Ladiver (1684).

Ďalšie osudy kostola úzko súviseli s historickým vývinom mesta. Ako katolícky farský kostol slúžil do roku 1531, keď všetci mešťania spolu s farárom prijali Lutherovo učenie. Počas nasledujúcich 140 rokov bol potom evanjelickým chrámom občanov nemeckej národnosti a keďže prvý nemecký kňaz mal zároveň funkciu farára, naďalej ostal i farským kostolom. Po obsadení mesta habsburským vojskom r.1671 urobili z neho katolícky kostol, počas povstania Imricha Tököliho (1682-86, v pôvodine Thökölyho) opäť evanjelický. Posledný raz slúžil ako nemecký evanjelický chrám počas povstania Františka II. Rákociho, v r. 1705-1711. Odvtedy až do súčasnosti je rímskokatolíckym farským kostolom. Za zmienku stojí, že počas reformácie (v 16. -17. storočí) sa v chráme ako v najväčšej sieni v meste schádzali mešťania raz ročne pri voľbe mestskej rady a azda i pri iných mimoriadnych príležitostiach.

Na konci prvej svetovej vojny sa stal svedkom jednej z najtragickejších udalostí v dejinách mesta, popravy účastníkov tzv. prešovskej vzbury. Pri jeho severnej stene bolo 1. novembra 1918 zastrelených 43 osôb. Donedávna pripomínala popravu pamätná tabuľa, sňatá pri oprave kostola r. 1990.

Z pôvodného gotického a renesančného vnútorného zariadenia sa dochovalo iba veľmi málo. Väčšia časť bola zničená pri požiaroch, najmä však v dôsledku náboženských bojov počas protihabsburských povstaní na konci 17. storočia. Po obsadení mesta Tököliho vojskom r. 1682 vyniesli mešťania z kostola ako odplatu za krutú katolizáciu všetky krídlové oltáre a spálili ich v mestskom pivovare. Pôvodne mal chrám 12 gotických oltárov a medzi nimi bol aj oltár od krakovského majstra Vavrinca Wlodarza.

Zo všetkých oltárnych obrazov sa zachovalo iba štrnásť tabuľových obrazov od prešovských maliarov Molerovcov, pôvodne z oltára sv. Mikuláša a sv. Panny Márie. Z pôvodného hlavného oltára sv. Mikuláša z konca 15. storočia (vznikal v r. 1490-1506) ostali tri polychrómované plastiky, sv. Mikuláša, ktorý je patrónom kostola, Madony s dieťaťom a sv. Elígia s tromi menšími plastikami evanjelistov na konzolách s baldachýnmi, od prešovského rezbára J. Weissa. Celú gotickú oltárnu skriňu neskôr zakomponovali do nového barokového oltára od J. Hartmanna (r. 1696). Rám hlavného oltára vznikol počas účinkovania jezuitov v Prešove. Svedčia o tom aj plastiky ich rádových svätcov a emblém IHS na bohostánku. Pod vrcholom je tretí erb Prešova z r. 1558. Z ostatných gotických predmetov ostala v chráme mimoriadne cenná plastika Ukrižovaného z prvej polovice 14. st. , soška Krista Trpiteľa z dielne Majstra Pavla z Levoče a plastika archanjela Gabriela z 15. st. , ktorá bola r. 1873 na svetovej výstave vo Viedni.

Z prelomu 15. a 16. storočia sa zachovali nástenné maľby na severnej stene. Z čias ranej renesancie pochádza krstiteľnica z červeného mramoru s tepaným medeným vrchnákom, pravdepodobne od talianskeho majstra. V protestantskom období chrámu boli postavené oratóriá na severnej strane hlavného presbytéria, ako aj hlavný organový chór s organom z r. 1634 na západnej strane. Nad organom je postava sv. Michala archanjela. Bočný chór s organom pochádza zo 17. storočia. Na ňom sú štyri maľby - Zvestovanie, Narodenie, Obrezanie, Poklona troch mudrcov s označením hlavy a veršov evanjelistov Lukáša a Matúša. Gótskym písmom je tam napísaný text: "Gelobet sey des Herrn Name von nu an biss in ewigkeit" (Nech je pochválené meno Pána od teraz až na veky).

Štvor a šesť-sedadlové, intarziou zdobené renesančné stallá pochádzajú z r. 1568-1569. Chrám musel pôvodne obsahovať podstatne viac renesančných prvkov z čias reformácie,

keďže v tom období ho dala mestská rada renovovať, ako na to upozorňuje nápis na kamennej tabuli z r. 1641, zasadenej v severnej stene predsiene.

V priebehu 18. storočia doplnili interiér viacerými barokovými objektmi. V tom čase bol na pravej strane od hlavného oltára postavený oltár sv. Antona Paduánskeho, oltár sv. Jozefa a oltár Premenenia Pána. Vitráže v oknách v južnej stene a presbytériu pochádzajú z 50. rokov 20. storočia. V rokoch 1939-1946 bol kostol katedrálou rímskokatolíckeho prešovského apoštolského administrátora.

V roku 2008 bol farský kostol sv. Mikuláša povýšený na konkatedrálu.

Prebraté z knihy: Sprievodca po historickom Prešove
(http://universum-eu.sk/knihy/062_2006-sprievodca.html)

